

РЕЦЕНЗИЯ

от доктор Атанаска Славчева Тошева, доцент в Пловдивския университет
„Паисий Хилендарски“

на дисертационен труд за присъждане на образователната и научна степен „доктор“
по област на висше образование 2. Хуманитарни науки;
професионално направление 2.1. Филология;
докторска програма Славянски езици (Историческа лингвистика – руски език)

Автор: Таня Стоянова Нейчева

**Тема: Руската разновидност на църковнославянския език (славяноруски език) в
Русия през първата половина на XVIII век**

1. Общо описание на представените материали.

Със заповед № РД-21-539 от 15.03.2023 г. на Ректора на Пловдивския университет „Паисий Хилендарски“ (ПУ) съм определена за член на научното жури за осигуряване на процедурата за защита на дисертационен труд на тема „Руската разновидност на църковнославянския език (славяноруски език) в Русия през първата половина на XVIII век“ за придобиване на образователната и научна степен „доктор“ в област на висше образование 2. Хуманитарни науки, професионално направление 2.1. Филология, докторска програма Славянски езици (Историческа лингвистика – руски език). Автор на дисертационния труд е Таня Стоянова Нейчева – докторантка в редовна форма на обучение към катедра „Руска филология“ при Филологическия факултет на ПУ.

Представеният от Таня Нейчева комплект материали на хартиен и електронен носител е в съответствие с Чл. 36 (1) от Правилника за развитие на академичния състав на ПУ и включва следните документи: 1) молба до Ректора на ПУ за разкриване на процедура за защита на дисертационен труд; 2) автобиография в европейски формат; 3) протокол от заседание на разширения състав на катедрения съвет, свързан с предварително обсъждане на дисертационния труд; 4) автореферат; 5) списък на научните публикации по темата на дисертацията; 6) копия на научните публикации; 7) декларация за оригиналност и достоверност на приложените документи; 8) справка за спазване на минималните национални изисквания; 9) справка за изпълнение на специфичните изисквания на Филологическия факултет.

Докторантката е приложила 6 публикации по темата на дисертацията.

2. Кратки биографични данни за докторанта.

Таня Стоянова Нейчева завършва ПУ „Паисий Хилендарски“, специалност *Руска филология* с образователно-квалификационна степен „магистър“ през 1998 г., а няколко години по-късно през 2009 г. придобива и магистърска степен по *Славистика (сръбски език)* в

същия университет. От 2003 г. до момента води занятия по практически руски език (граматика и писмени упражнения) като хоноруван преподавател към катедра „Руска филология“ в ПУ.

3. Характеристика и оценка на дисертационния труд.

Дисертационният труд на Таня Нейчева е първото у нас (и не само у нас) изчерпателно и компетентно изследване на една от разновидностите на църковнославянския език, нейната същност и специфика в сравнение както със строгия, богослужебен църковнославянски език, така и с формиращия се единен руски книжовен език.

Мащабният характер на това изследване се определя не само от обстоятелството, че дисертантката е проучила и разкрила детайлно и компетентно значими структурни елементи на граматичната норма в значителен обем различни по жанр текстове от разглеждания период, не само поради това, че разработката е осъществена в широкия контекст на езиковата ситуация в Русия през първата половина на XVIII век, когато започва активното взаимодействие на двете писмено-литературни системи. Мащабният характер на изследването се определя и от приетия и отлично приложен подход на Таня Нейчева да анализира текстовете и отбраните езикови единици с оглед на тяхната еволюция и двойна перспектива, съпоставяйки ги със съответствия в богослужебния църковнославянски, руския език от XVIII век и съвременния руски език. Този отлично реализиран историзъм пронизва целия дисертационен труд и се отнася към основните му достойнства.

Докторската дисертация на Таня Нейчева има ясна и логично обоснована структура, определена от точно формулираните задачи, които се решават в шест глави, обединени в две части. Задълбоченото изследване е подкрепено от обширен материал, събран и обобщен в Приложението на дисертацията, оформено като отделно книжно тяло върху собствен компютърен корпус с пълна ексцерпция на всички изследвани единици.

В **първата част** умело и с вещина са очертани функционалните, жанрови и времеви рамки на изследвания корпус от текстове. Важен въпрос за авторката е изясняването на значението на някои основни термини. Таня Нейчева показва отлично познаване на сложната проблематика, свързана с църковнославянския език и неговите разновидности, сериозно осмисляне на причините за съществуващото в науката терминологично многообразие и нееднозначната им интерпретация. За да обоснове своята изходна позиция, дисертантката прави кратък преглед на различията в научната литература при употребата на термина *църковнославянски език* и *разновидности на църковнославянския език*. По този начин съвсем логично и обосновано целият раздел въвежда в обекта на изследването и убеждава в необходимостта от разработване на дисертационната тема. Убедително и аргументирано е обоснован и изборът на изследваните граматични категории и единици като изключително важни и информативни, представляващи сърцевината при определяне на граматичните норми на църковнославянския език и неговите разновидности, въпреки установеното становище за голямата устойчивост и консервативност на граматиката като езиково равнище. В това е приносният характер на дисертацията на Таня Нейчева - на базата на прецизния езиков анализ, осъществен на широка основа (и в диахронен план в съпоставка със старобългарски и

църковнославянски, и в синхрония в сравнение с богослужбния църковнославянски и с руския книжовен език от първата половина на XVIII век) се набелязват промените, настъпили в църковнославянската граматична норма, засягащи както формите, така и функциите на изследваните категории.

И във **втората част** на дисертацията Таня Нейчева проявява качества на компетентен и ерудиран изследовател. Доброто познаване и на църковнославянския, и на руския език дава възможност на авторката да установи ключовите граматични особености, уместно наречени „възли“ на съпоставката, които очертават границата между двете разновидности на църковнославянския език и разликата от руския език през XVIII век. В трите глави на тази част подробно и с вещина са описани и анализирани съответно категориите *число* (употребата и формите на двойствено число), *род* и *одушевеност /неодушевеност* (при атрибутивните форми за множествено число) и *надеж* (формите на имената в предикативна функция). Изследването на всяка граматична категория в корпуса от текстове е предшествано от представяне на структурните особености, функцията и историческото ѝ развитие, в което личи отличната филологическа подготовка на дисертантката, умението ѝ да приложи съвременни теоретични постановки върху езиков материал от първата половина на XVIII век. След детайлното изследване на спецификите и промените на всяка граматична категория и нейните форми, подкрепено богато с илюстративен материал, се представя цялостно и аргументирано обобщение на резултатите, получени от текстовия корпус, като всички текстове се класифицират според начина на изразяване на дадената граматична категория. Във всички случаи анализът е подкрепен и с количествени данни, добре онагледени с предствените диаграми в **Приложението**, както и от фигурите и схемите в самата дисертация. Положителен е стремежът на дисертантката към конструирането им, но на места прекомерното увлечение в тази посока води до схематизиране и опростяване на сложни понятия и езикови явления и тяхното развитие. Наличието на варианти е причина авторката да проследи степента на разпространение на езикови особености от различен произход, да установи кои от тях са употребени по-последователно или преобладават, да обясни мотива за избор на книжовника (когато това е възможно), да констатира връзка с жанровите особености на текста, със състоянието на книжовноезиковата практика през първата половина на XVIII век и др. Тук бих искала да задам следния въпрос, който се отнася по-скоро към посоката на следващите етапи на изследване на разновидностите на църковнославянския език. Могат ли да се набележат елементи на стилистично разслоение в рамките на руската разновидност на църковнославянския език в първата половина на XVIII век, а защо не и в по-ранни периоди на съществуването ѝ? И кои още „възли“ на съпоставката ще се окажат информативни за спецификата на тази разновидност и обособяването ѝ преди всичко от строгия богослужбен език? В хода на цялото изложение картината както на изследваните текстове и техните автори, така и на лингвистичните явления се допълва от културноисторическа, екстралингвистична информация, което също оценявам като плюс на работата.

Изследването свидетелства за широката библиографска осведоменост и ерудиция на авторката, за умението ѝ да описва детайлно езиковите явления, прецизно да ги анализира и

да прави убедителни научни обобщения. Дисертационният труд е важен принос в историята на църковнославянския език. За първи път е проучен въпросът за граматичната норма на руската разновидност на църковнославянския език, като по този начин се доказва необходимостта и целесъобразността на отделянето ѝ от богослужебния църковнославянски. Безспорна е заслугата на Таня Нейчева да обогати характеристиката на църковнославянския език както с оглед на структурните му черти, така и на функционирането му през първата половина на XVIII век. Дисертантката добавя нови данни за източниците и пътищата на формиране на църковнославянската езикова норма, а също и на влиянието на руския език при формиране на някои църковнославянски езикови черти. Богатото съдържание и новите изводи в дисертационния труд на Таня Нейчева трябва да станат достъпни за специалистите. Ето защо горещо препоръчвам трудът да бъде отпечатан.

4. Автореферат.

Авторефератът отразява точно съдържанието на дисертационния труд, излага ясно основните части и отделните етапи на изследването, отговаря на всички изисквания за съставянето на този вид научен текст и адекватно отбелязва както основните резултати, така и приносните моменти в дисертацията.

5. Преценка на публикациите по дисертационния труд.

Представените 6 публикации са посветени на проблеми на църковнославянския език и неговата граматична норма, като пет от тях са пряко свързани с темата на дисертацията, а шестата се фокусира върху църковнославянската граматика на Мелетий Смотрицки в качеството ѝ на основополагащ източник в труда на Йозеф Добровски за устройството на стария славянски език. В три статии се проследява историята на категорията *двойствено число* и употребата ѝ в късния църковнославянски език, като особен интерес предизвиква убедителната и аргументирано доказана хипотеза на дисертантката за произхода и функционирането на формата *ѡцѣ* в библейския новозаветен текст, представена на Державинските четения в Санкт-Петербург и отпечатана в сборника с доклади от този авторитетен научен форум. В останалите две публикации са засегнати въпроси за критериите за разграничаване на разновидностите на църковнославянския език в съпоставка с руския език и за мястото на творителния предикативен падеж в църковнославянския език в началото на XVIII век. Изследванията на Таня Нейчева се отличават с аналитичност и прецизност при излагането на езиковите факти, терминологията е точна и изчистена, а цитиранията – коректни. Не са забелязани никакви чужди идеи и тези, които дисертантката да е представила като свои.

6. Лични впечатления.

Познавам Таня Нейчева от студентските ѝ години като неин преподавател, а по-късно и колега в катедра „Руска филология“ и съм убедена в отличната ѝ филологическа подготовка и задълбочен и траен интерес към историческата лингвистика. На въпроси на граматичната

норма в историята на руския език беше посветена нейната дипломна работа, научен ръководител на която имах удоволствието да бъда. Свидетел съм и на прецизността, професионализма и трудолюбието ѝ при разработване на проблемите в дисертационния ѝ труд.

ЗАКЛЮЧЕНИЕ

Дисертационният труд съдържа *научни, научно-приложни и приложни резултати, които представляват оригинален принос в науката* и отговарят на изискванията на Закона за развитие на академичния състав в Република България (ЗРАСРБ), Правилника за прилагане на ЗРАСРБ и съответния Правилник на ПУ „Паисий Хилендарски“.

Дисертационният труд показва, че докторантката Таня Нейчева **притежава** задълбочени знания и професионални умения по история на църковнославянския език, неговите разновидности и граматична норма, като **демонстрира** качества и умения за самостоятелно провеждане на научно изследване. Постигнатото е сериозна опора не само за бъдещи нейни проучвания, но и за всички академични познавачи на разработената в дисертацията проблематика.

Поради гореизложеното, убедено давам своята *положителна оценка* за проведеното изследване, представено от рецензираните по-горе дисертационен труд, автореферат, постигнати резултати и приноси, и *предлагам на почитаемото жури да присъди образователната и научна степен „доктор“* на Таня Стоянова Нейчева в област на висше образование 2. Хуманитарни науки, професионално направление 2.1. Филология, докторска програма Славянски езици (Историческа лингвистика – руски език).

03.04.2023 г.

Рецензент:

/доц. д-р Атанаска Тошева/